

Araştırma Makalesi / Research Article

CEVDET BEY VE OĞULLARI'NDA SOSYOPOLİTİK DEĞİŞİM VE TÜRKİYE

Murat TURNA¹

Öz

Orhan Pamuk'un ilk romanı olan *Cevdet Bey ve Oğulları*, sanatçının eserlerindeki temel izleği verir. Kimlik meselesi, sosyal değişim, politik çalkantılar ve Türkiye'nin panoraması Pamuk'un, ilk romanından itibaren hemen her romanında işlenir. *Cevdet Bey ve Oğulları* ise panoramik özelliğe sahiptir ve bir aile, nesiller romanıdır. Bu kitabı roman kahramanlarının hayatı algılayış biçimleri, anlam arayışları, yaşam biçimlerinin farklılaşması ve toplum düzenindeki değişim yanları ile ele almak; Türk toplumunun ve Türkiye'nin, Türk romanına nasıl yansıdığını belirlemeye katkı sağlar. Pamuk'un roman kronolojisinin başlangıcında yer alan bu esere dair yapılacak tespitler, sanatçının sonraki romanlarında, bu hususları ne şekilde işlediğini yorumlamaya da yardımcı olur. Benzer temaları işlemiş yazarlarla kıyaslanması hâlinde, Pamuk'un kurgusal bir dünya inşa ederken sergilediği özel tavrın anlaşılması kolaylaşır. Nihayetinde eser, sanatçının ilgileri, beğeni ve tercihleri ile şekillenen bir yapıdır. Makalenin amacı da hem sosyopolitik değişimlerin Türk romanında nasıl tezahür ettiğini göstermek hem de Pamuk'un yazarlık serüveninin ve şahsi perspektifinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Pamuk, Roman, Sosyal Değişim, Türkiye.

SOCIOPOLITICAL CHANGES AND TURKEY IN “CEVDET BEY AND HIS SONS”

Abstract

Orhan Pamuk's first novel “Cevdet Bey and His Sons” gives the main theme of the artist's works. Identity issues, political turmoils and Turkey's panorama are handled in almost every novel since Pamuk's first novel. *Cevdet Bey and His Sons*, on the other hand, has a panoramic feature and is a family novel.

Discussing this book with the ways in which the characters of the novel perceive life, their search for meaning, the differentiation of life styles and the changing aspects of the social order, contributes to determine how Turkish society and Turkey reflects to Turkish novel. The determinations to be made about this work, which is at the beginning of Pamuk's novel chronology, also help to interpret how the artist handles these issues in his latter novels. Compared to writers who have dealt with similar themes, Pamuk's special attitude in building a fictional world becomes easier to understand. Eventually, the work is a structure shaped by the artist's interests, likes and preferences.

Keywords: Orhan Pamuk, Novel, Social Change, Turkey.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Konya, Türkiye, mturna@erbakan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1413-6246.

Başvuru Tarihi (Received): 03.11.2020 **Kabul Tarihi** (Accepted): 27.01.2021

Giriş

Osmanlı'dan Türk toplumuna dönüşen yapının yaşadığı değişim ve genel Türkiye manzarası Türk romancılığının ilgisini çeken bir konudur. Orhan Pamuk da bu konuya ilgi duyan sanatçılardan biridir. Nitekim roman, hayattan beslenir. Gerçek dünyanın, kurgusal dünyadaki izdüşümünü takip etmek; sanat ile hayat arasındaki bağları tespiti yarar. Ayrıca sanatçıların ideolojilerinin, şahsi görüşlerinin eserlerine yansıyor yansımadağı, fikrî tasarruflarının ne ölçüde olduğu da anlaşılır hâle gelir. Bu tarafla edebiyat araştırmaları, edebiyat dışındaki sahalara için de ilgi çekici veri ve sonuçlar ortaya koyar.

Orhan Pamuk, yazarlığı en başından beri profesyonellekle yürütmüş, yazı hayatında görünürlüğün mühim olduğunu takdir ettiğinden, basın ve reklam ilişkilerine önem vermiştir. (Demir, 2011: 962). Sanat sahnesine çıktığı ilk eseriyle Orhan Kemal Roman Ödülü'nü alır ve ardından gelen romanları da ses getirerek kendisine yurt içinde ve yurt dışında çeşitli ödüller kazandırır. Zaman zaman verdiği demeçler, romanlarında vurgulanan kimlik ve Doğu – Batı ikilemi meselelerinde sergilediğı üslup, medyatik yanını ön plana çıkarır. Bu yüzden fikirleri, yazdıkları merakla takip edilen bir sanatçı olur. Sadece Türkiye'de değil, yabancı kültür coğrafyalarında da tanındığı için romanlarına talep fazladır ve popüler bir yazardır. O, dünya medyasında ve edebiyatında tuttuğu yer ile diğer romancılarımızdan ayrılır.

Pamuk'un eserlerindeki iletilerin, sergilenen bakış açısının, romanlarında Türkiye'nin yorumlanışının bir romanı aşan tarafları bulunduğunu düşünmek mümkündür. Pamuk'un romanları kurgusal metin düzeyinde teknik yetkinliği, tematik zenginliği, üslup taraflarıyla Türk edebiyatını ve roman sanatını ilgilendirdiğı gibi aynı zamanda eserleriyle artık dünyaya mal olmuş bir yazar ve aydının Türkiye algısını ve perspektifini sunduğundan, dünya edebiyatını ve kamuoyunu da ilgilendirir. O bakımdan *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında gözlemlenen sosyopolitik değişim ve roman kahramanlarının Türkiye tasavvuru mühimdir.

Pamuk, ilk romanını yazarken 19. yüzyıl romancılığının etkisinde olduğunu söyler. Odağında sosyal kriz olan ve toplumsal gerçekçi denebilecek bir çerçevede yazdığını anlatır. (Çağdaş, 1990: 27). Yazarın bu ifadelerini edebiyat araştırmacıları da teyit eder. Gürsel Ayaç, bu romanın, "Türkiye'nin söz konusu yıllardaki sosyo-kültürel ve politik durumunu ve gelişimini" yansıttığını bildirir. (Kılıç, 2006: 28) Nitekim Pamuk, bireyi anlatırken toplumsal yapıyı da yorumlayan yazarlardandır. (Tekin, 1997: 21). *Cevdet Bey ve Oğulları*, 1905'ten 1970'lere uzanan, yani II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet yıllarına hatta daha kesin ifadesiyle 12 Mart 1971 Muhtırası öncesine kadar gelen çalkantılı bir dönemi, bir ailenin macerası üzerinden tüm iniş ve çıkışlarıyla anlatan, yurt gerçeklerinin nesillerin hayatları ile kesiştirilerek sunulduğu bir eserdir. O bakımdan bu romanı incelemek hem bir edebiyat araştırması hem de alternatif bir tarih okuması işlevine sahiptir.

1. Nesiller ve Değişen Hayatlar

Cevdet Bey ve Oğulları bir ailenin üç kuşaklık hikâyesidir. Roman, Cevdet Bey'in otuzlu yaşlarının sonuna geldiğı Temmuz 1905 tarihiyle başlar ve torunu Ahmet'in otuzlarına geldiğı 1970'te son bulur. Bildungsroman denilen ve kronolojik bir akışa sahip olan bu tip romanlara dünya edebiyatında da rastlanır ve en meşhur örneğı Alman yazar Thomas Mann'ın kaleme aldığı Buddenbrook Ailesi'dir. Nitekim Pamuk, bu eser hakkında bilgi verirken, kendi aile geçmişini de kurguya katarak benzer bir aile romanı yazmayı arzuladığını açıklar:

Thomas Mann'ın 'Buddenbrooks'ta kuşaklar boyu bir aileyi anlattığını görünce, kendi hikâyemi anlatabileceğimi hemen anlamıştım. Genç kahramanlarım ise benim yirmi yaşlarımdaki Sarte-Camus etkilenmelerimden izler taşırlar, ama bu kitabı bir şey değildir bütünüyle. Babam da kahramanlardan biri gibi 1950'lerde Paris'e gitmiş, Cafe Flore'de arada bir rastladığı Sartre'nın bazı kitaplarının Gallimard Yayınevi'nden çıkan ilk baskılarını almıştı. Cevdet Bey, bütün bu

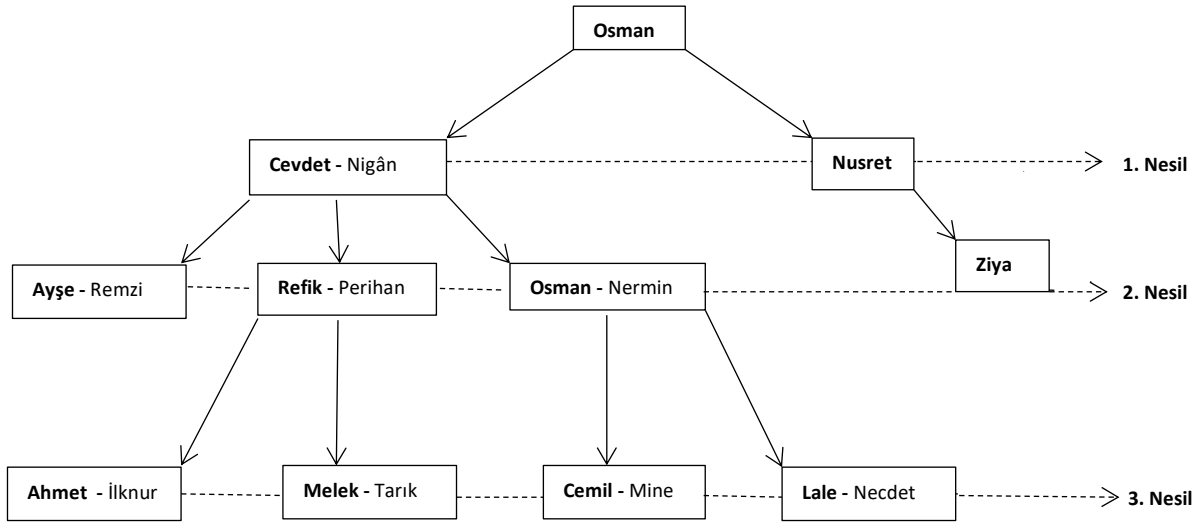
etkilerle, büyük bir aile romanı yazmak isteği ve bu roman da Jöntürkler’den Cumhuriyet’in ilk elli yılının sonuna kadar İstanbul’u hikâye etme tasarımının sonucudur. (Pamuk, 1999: 130)

Bir başka yerde de “... ben ilk kitabımı yazarken aile romanı yazmak istiyordum, küçüklüğümü geçirdiğim apartmanın yanındaki eski bir evden sürekli bahsederlerdi... O eve ilişkin hayaller kurmuştum... Cevdet Bey ve Oğulları benim kendi ailemin romanıdır hem de bu tür okumalar ve hayal gücüyle kurulmuş başka bir ailenin romanı...” diyerek yazdığı romanı aydınlatan bilgiler sunar (Pamuk, 1999: 140).

Roman kahramanlarının Nişantaşı’nı mesken tutması ile Pamuk’un aynı yerde yetişmesi; yine son nesilden Ahmet’in bir ressam olması ile Orhan Pamuk’un gençlik yıllarında ressam olma arzusu taşınması, yazarın kurguya kendi mazisinden kattığı bazı hususlardır. Buna, Orhan Pamuk’un ailesinin köken itibarıyla Manisa’ya dayanması ile roman kahramanı Cevdet Bey’in de aynı yerden gelen bir ailesi olması eklenebilir.

Romandaki nesilleri vermesi ve kronolojiyi anlaşılır kılması bakımından kahramanları basit bir şema ile eşliğinde sunmak faydalı olacaktır.

Şekil 1: *Cevdet Bey ve Oğulları Romanında Nesiller*

Esere isim olan “Cevdet Bey ve Oğulları”, esasında, roman kahramanı Cevdet’in, dükkânına astığı tabelada yazan ibaredir. Cevdet, babası Osman’ın vefatından sonra, ticarete soyunmuş ve bir Jön Türk olan ağabeyinin Paris’e gidişinin ardından da ailenin yükünü tamamıyla üstlenmiştir. Odunculukla başlayan iş hayatını nalbur dükkânı açacak kadar ilerletir. Romandaki kuşakların ticarete dayalı ailevi mazileri, kahramanın dükkânına asılan “Cevdet Bey ve Oğulları – İthalat – İhracat – Nalburiye” levhasına dayanır. Arkadan yetişen nesiller ticareti geliştirmişler; zenginlik kazandıkça yaşam konforları da buna bağlı olarak artmıştır. Eserde, hayatı merkeze konulan ilk nesil Cevdet Bey ve eşi Nigân Hanım’dır.

Cevdet Bey, İttihat ve Terakki ile mason olmadan ilişkilerini sürdüren Meşrutiyet dönemi tüccarlarından. (Pamuk, 1998: 533) Kendi döneminde siyaset çok ön planda olduğu ve Türklerden ziyade azınlıkların bu sahada hâkimiyeti bulunduğu için Cevdet Bey, tüccarlığının küçümsendiği kanaatindedir. Onun tek derdi, ticari istikrarıdır. Bir yuva kurmanın, işi için de önemli olduğunu düşünür. Düzenli bir aile hayatı ve düzgün bir işi olan kişi, ona göre başarılıdır. Cevdet Bey yeni değerlere adapte olmaya çalışan ancak geleneksel değerler içinde yetişmiş,

evliliğine ve işine sadık biridir. Yaşadığı dönem hem Meşrutiyet yıllarını ve Osmanlı'nın son dönemini hem de Cumhuriyet'in ilk döneminde inkılapların yapıldığı yılları içerir. O yüzden sancılı devirleri idrak etmiş bir ticaret adamıdır. Ekonomik çalkantıların had safhaya vardığı zamanlarda bile işlerini bozmadan yürütmüş, maddi varlığını oğulları Osman ve Refik'e intikal ettirebilmiştir.

Cevdet Bey'in kurulu düzenle bir problemi yoktur. Yeni kurulan düzene de derhal uyum sağlar. Rejimler, yaşamlar değişmiş ancak Cevdet Bey, işini merkeze aldığından; gündelik olaylarla, bilhassa politikayla mesafeli olduğundan, dikkatini odakladığı ticarete hiç hüsrana uğramamıştır. Eşi Nigân Hanım'la huzurlu bir yuvası vardır. İlk neslin değerleri, oturmuş bir toplum hayatının kültürüyle yoğrulmuş ve kendilerine önceki nesillerden tevarüs etmiştir. Eşinin babası devlette umur görmüş Şükrü Paşa'dır. Osmanlı'nın son paşalarının hayatta olduğu ve eski konak hayatının hüküm sürdüğü bir devirde gençliklerini yaşarlar. Cevdet Bey'in sağlığında iken çekirdek aile olarak etrafları ile mesele olabilecek düzeyde bir çatışma veya polemik yaşamazlar. Romanda Cevdet Bey'le münakaşaya tutuşmak isteyen tek kişi ağabeyi Nusret'tir. Cevdet, ağabeyinin tüm hırçınlığına karşı edilgin bir tavır sergiler. Onunla tartışmaya girmez. Nusret ise kardeşinin Avrupa hayranı olduğunu söyler. Cevdet Bey zaten alafrağa bir aile kurma hayalini taşımaktadır. Yeniliğe muhalif değildir ve Avrupa'ya, yeniliğin geldiği yer olarak baktığından, yaklaşımında bir hata görmez. Geleneğin içinden Cumhuriyet'e erişmiş bir nesil olarak Batılılaşmaya karşı durmaz; bilakis yeni değerleri benimseyerek iş ve aile hayatını sürdürür. Ne Meşrutiyet devrinde padişaha ne de Cumhuriyet döneminde inkılaplara karşı çıkar. O, bir ticaret adamı olarak pragmatisttir. Mesela Meşrutiyet döneminde, kendisiyle ülke durumu hakkında konuşan arkadaşı Fuat'a, böyle işlerle ilgilenmediğini söyler ve "Ben padişaha karşı gelemem!" der. Ona göre bir tüccar bu işlere karışmamalıdır. Kazanç ve aile önemlidir (Pamuk, 1998: 44 – 45). Cumhuriyet sonrasında da artık yetmişine merdiven dayamış biri olarak Refik'e nasihat ederken, aynı fikirleri tekrarladığı görülür: "Sen bu işlere çok fazla karışma. Sen evlendin. Artık senin asıl amacın bellidir. Evin ve işin..." (Pamuk, 1998: 134)

Cevdet Bey, romandaki kuşaklar göz önünde tutulduğunda, ardından gelenlere göre iç huzuruna sahip bir karakterdir. Ağabeyi Nusret ise bir ideale adanmış ve hayatla problemleri bir tiptir. Nusret bir Jön Türk olarak Abdülhamit'in yönettiği ülkeyi beğenmez. Veremlidir ancak içeri temiz havanın gelmesi için pencerenin bile açılmasını istemez. "Pencereyi kimse açmasın! Burası, benim memleketim, orada, Fransa'da olduğu gibi karanlıktan kurtuluncaya, Abdülhamit yıkılıncaya, her şey aydınlık, temiz, namuslu, iyi oluncaya kadar kimse pencereyi açmasın." cümleleri ile kendi gözünden devrinin panoramasını çizer. (Pamuk, 1998: 28 – 29) Romanda hayatı farklı yorumlayan ve geleneksel değerlerle ters düşen ilk kahraman odur. Nusret inançsızdır ve oğlu Ziya'nın da Tanrı inancı taşımasını istemez. O yüzden ölümünden sonra, Ziya'nın Haseki'deki akrabaların yanından alınmasını vasiyet eder. Aksi takdirde Ziya uyuşuk ve dünyayı kavrayamayan biri olacaktır. (Pamuk, 1998: 74) Nusret mevcudu değiştirme yanlısıdır, memleketteki gidişatı tasvip etmez. Ölüm döşeginde bile, yurttaki eğitim ve özgürlük yoksunluğundan bahseder; ülkesini İngiltere ile kıyaslar:

Demolins'e göre İngilizlerin üstünlüğünü, orada bireylerin, insanların daha özgür olmasında aramak lâzım. İşte bizde bu yok. Bizde öyle özgür, aklını kullanan, girişken insan yok! Bizde herkes köle, herkes boyun eğmek, toplumun içinde erimek, korkmak için yetiştiriliyor. Eğitim dedikleri şey hocanın dayağı, anneyle teyzenin saçma tehditleri. Din, korku, karanlık düşünceler, ezberlenmiş şeyler...Herkes boyun eğerek, birisinin himayesine girerek, kulluk ederek yükseliyor. (Pamuk, 1998: 75)

Konu hakkında yapılan bir araştırmada önemli bir tespitte bulunulur:

“Orhan Pamuk alegorik olarak yeni doğan bir ülkenin temelini bir yandan Cevdet Bey’in temsil ettiği maddi zenginlik arayışına, diğer yandan Jöntürk aydını Nusret’in temsil ettiği Fransız Devrimi’ne, cumhuriyete ve özgürlüğe inanmış idealizme bağlamaktadır.” (Doğan, 2011: 106)

Nusret tüm paşaların sülalelerinin kanlarının akıtılacağı bir ihtilalle ortamın düzeleceğini düşünür. (Pamuk 1998: 83) Bu tarz fikirlere, romanın sonunda anlatılan, Cevdet Bey’in torunu ve üçüncü kuşaktan olan Ahmet’in de sahip olduğu gözlemlenir. İlk nesilde rejimin değişmesine, kültürün ve zamanın farklılaşmasına rağmen yine de hayattan haz alınır. Nusret istisna edilirse durumdan şikâyetçi kimse yoktur ve tüm çalkantılarına rağmen hayat, kendine has ahengiyle sürer. Cevdet Bey ise zaten bu tür konulara aklını yormaz. Ona göre “hayat, iyi yaşamaktır.” Bu yolda gençlere öğütler verir. Birlikte oturlan sofralar, aile saadeti, sıkıntısız geçirilen günler mutlu olmak için yeterlidir. Kriz, kendisine değerlerin doğru dürüst aktarılmadığı ikinci nesille beraber başlar.

Cevdet Bey’in vefatının ardından, henüz cenaze namazından başlamak üzere bir dizi yabancılaşmanın konu edildiği görülür. Refik babasının cenazesine abdest dahi almadan gelir ve “inanmadığı hâlde” namaz kılanları taklitle eğilip kalkar. Ağabeyi Osman’ın da kendisi gibi abdest almadan cemaatin içinde saf tuttuğunu düşünür. Romanda caminin vurgulandığı tek kısım burasıdır. Refik caminin içine girerken ayakkabılarını çıkarmaktan hoşlanmaz. Camiye, çorapları ile namaz kılan bahçıvanları ve hizmetçileri yakıştırmazken, ayakkabılarını çıkartan kendisini ve ağabeyini mabede bir türlü yakıştıramaz. İkinci kuşak tamamen Batılı gibi yaşamaktan yanadır. Evlerine de ayakkabıları ile girerler. (Pamuk, 1998: 538) Cenazeye giderken siyah kıyafet giyilmesi ve çelenk gönderilmesi de toplum değişimi bakımından romanda dikkati çeken hususlardır. Osman ve Refik’in başını çektiği ve özellikle Refik’in arkadaş çevresiyle genişleyen bu nesil kılık kıyafet, gözettikleri ev adabı bakımından önceki nesilden farklıdır. Hâlen konakta yaşanı, yemekler birlikte yenir ama diğer taraftan memleket değişmekte, eski usul evlilikler terk edilmekte ve yeni çiftler zaman ilerledikçe ayrı bir evde oturma arzusu taşımaktadır.

Cevdet Bey’in vefatı sonrasında, romanda ilk neslin temsilcisi olarak boy gösteren Nigân Hanım, aile düzeninin eskisi gibi gitmesi için çaba gösterir. O, bir paşa kızıdır. Konak ortamında büyümüştür. Cevdet Bey ile beraber refah içinde, sorunlardan uzak bir ömür sürmüştür. Bu esnada ikilinin, dinî itikatlarını öne çıkartmayan ancak gelenekten büsbütün soyutlanmamış bir hayatı vardır. Cevdet Bey likör içmesine rağmen bayramlarda namaza giden ve çocuklarını da camiye götüren bir babadır. Ailevi hayatında gayrimeşrûya yer yoktur. Nigân Hanım’ın dine yönelişi ise eşini kaybedince başlar. Refik annesinin namaza başlamasını tuhaf bulur. “Annem bir şeye inanmaz ki. Oruç tutuyor diye Nuri’yle alay eder” demesi, ilk nesilde dinin, bir inançtan çok usulen devam ettirilen bir kültür olduğu fikrini doğurur. (Pamuk, 1998: 219)

Nigân Hanım, eşinin sağlığında olduğu gibi ailenin bir arada oturup kalmasını, yemesini, bütünlüğünü sürdürmesini istediğinden genç nesillere göre muhafazakâr biri gibi görünür. Oysa dünya görüşü, yaşam tarzı itibarıyla hiç de muhafazakâr değildir. Nitekim en başından beri kocasıyla alafranga bir hayatı tercih etmişlerdir. Toplumsal değişimin Nigân Hanım üzerinde de etkili olduğunu ve Nigân Hanım’ın esasında bir muhafazakâr olmadığını anlatan bayram sofrası sahnesi mühimdir. Bayram sofrasına oturduklarında, küçük oğlu Refik’i sakallı görünce bu durumu yadırgar. Artık devir değişmiştir. Erkekler tıraş olmaktadır. “Paşa babamın evinde, adam olan herkesin sakalı vardı. Babamın evinde kırkını bitiren herkes sakal bırakırdı, ama o zaman başka zamandı, o insanlar başka insanlardı, şimdiki zaman başka!” diye düşünen Nigân Hanım, büyük oğlu Osman’ın bayram namazına gitmeyişi de garipsemekten öteye geçmez:

“...Osman sabah bayram namazına da gitmemişti. Nigân hanım dindar değildi, ama bayram namazına aileden birinin gitmesi iyi bir şeydi.” (Pamuk, 1998: 244 – 245)

Dikkati çeken nokta, küçük oğlunun camiye gitmeyişi umursamayışıdır. Aileden birinin, temsilen büyük oğulun bayram namazında görülmesi ona göre yeterlidir. Cevdet Bey oğullarını da bayram namazına götürülen biri iken ikinci nesilde, ailenin erkeklerindeki dinî kayıtsızlık bariz bir hâl alır. Nigân Hanım'ın bu duruma tepkisi ise içindedir. Kimseye bir söz söylemez.

Roman ilerledikçe, fertlerin birbirine uzaklaştığı hatta Cevdet Bey'in oğullarının aile hayatlarının bozulduğu müşahede edilir. Büyük oğul Osman, eşi Nermin'i, Keriman isminde bir kadın ile aldatır. Nermin de onu aldatmaktadır ve bu durum, küçük oğul olan Refik'in eşi Perihan tarafından bilinmektedir. Nermin, kocası Osman'ı, şirket denen para makinesini işleten bir başka makine gibi görür. (Pamuk, 1998: 358). Refik ise hayatına bir anlam arar ve eşinin kendisini anlamadığından yakını. Refik ile Perihan arasında da Refik'in ileri sürdüğü gerekçeden ötürü soğukluk meydana gelir. Bir süre sonra da Refik hep birlikte yaşadıkları baba evini terk eder. (Pamuk, 1998: 260) Böylece aile hayatında büyük hasarlar oluşur.

Cevdet Bey ve Nigân Hanım ilk nesil olarak her ne kadar alafranga yaşam biçimini sürdürseler de aile değerlerini önemserler. Anne ve baba olarak ikisinin de gayrimeşrudan sakınmasına mukabil ikinci nesilde metres hayatı, evi, evladı terk etmek şeklinde tezahür eden bir dizi değer çözülmesi görülür. Osman da Refik de zaman zaman yaptıkları üzerine düşünür. Yanlışlıkların farkındadırlar. Mesela Osman, duvarda babasının resmini görünce, neşesi kaçar ve "Bir metresim var, bu çok çirkin!" diye kendi vicdanına günahını itiraf eder. Babasının ömrü boyunca annesinden başka kadın bilmediğini zihninden geçirir. Diğer taraftan yaptığını meşruiyete oturtmak için etrafında eşini aldatanların bir hayli olduğu aklına gelir:

" 'Selahattin'in de var, Demirci Mustafa'nın da var, hatta Fuat Bey'in bile bir zamanlar varmış!' diye mırıldandı. 'Üstelik Mustafa'nınkini karısı bilir, ses etmezmiş!' " (Pamuk, 1998: 506)

Osman'ın fikirlerinden, sonraki kuşaklarda gayrimeşru hayatın yaygın bir hâl aldığı anlaşılır. Toplum olumsuz yönde değişmektedir. Yuvalar zarar görmekte ancak bireyler rahat ve özgür yaşamak gerektiğini öne sürmektedir. Bu fikre istinaden hep birlikte geniş bir ev içinde geçirilen hayattan, zamanla, apartman dairelerindeki dar hayatlara geçilir. Refik bir süre sonra eşi ile arasındaki buzları eritir ama bu sefer, eşi Perihan'la ayrı eve çıkmayı ister. Kız kardeşi Ayşe de baba evinden uzaklaşır. Osman da apartman hayatına taraftardır. Ailede bu fikre karşı olan tek kişi, anneleri Nigân Hanım'dır.

Nesiller, hayat tarzları değiştikçe görüş ayrılıkları ortaya çıkar. Arkadan gelenler, önceki neslin alışkanlıklarını, olayları kavrayış biçimini sorgulamaya ve beğenmemeye başlar. Buna, Refik'in sünnet merasimine ve yanındakilerin, eski eğlence kültürüne dair olan fikirleri örnek verilebilir. Refik, ağabeyinin oğlu Cemil'in sünnet töreninin sonuna doğru, "Şu sünnet denen şey çok aptalca, vahşi, ilkel bir tören zaten" diyerek ayağa kalkar. (Pamuk, 1998: 479) Buna gerek olmadığını, yapılanın çirkin olduğunu düşünür. Törende çocukları eğlendirmesi için tutulan hokkabaz ise Osman'ın eşi Nermin tarafından "çok alaturka" bulunarak eleştirilir. Bir başkası ise ramazan ve sünnet eğlencelerinden hoşlanmadığını açıklar. Eskiden ortaoyununa gülen nesil artık anlaşılmaz bulunmaktadır. Aile çevresinden olan Sait Nedim Bey, "Bir kere Naşit'i seyrettim, niye gülüyorlar anlamadım. Babam, ama, severdi" diyerek kuşaklar arasındaki ayrışmayı gözler önüne serer. (Pamuk, 1998: 475)

Refik'in sürdüğü hayattan memnuniyetsizliği ve içinden çıktığı toplumu eksik, kusurlu görmesi, onu bir anlam arayışı içine sokar. Evinden de işinden de mutsuz olduğunu arkadaşlarıyla paylaşır. Ona göre, yaşadığı hayat, bir çeşit bayağılıklar zinciri içinde devam etmektedir. Refik'in yakın arkadaşlarından Muhittin, onun bu arayışını, bir inancı olmayışına, herhangi bir ideale gönül vermemiş olmasına bağlar. Romanı bu açıdan değerlendirmek gerekirse, Nusret dışında, ilk neslin uğruna hayatını feda edeceği ulvi gayeleri yoktur. Cevdet Bey, hayatın anlamını, işini ve aile düzenini sürdürmekte, istikrarlı bir yaşamda bulur. Nigân Hanım ise eşinin tuttuğu yolun sessiz bir takipçisidir ve tutulan bu hayat yolunda eşine refakat eder. İkinci nesilde, Refik'le beraber,

Cevdet Bey’in çizdiği, iş ve aileden ibaret yaşam yörüngesinden çıkıldığı müşahede edilir. Refik hayatına bir anlam arar. Toplum geri kalmıştır ve onu bunaltmaktadır. İş onu tatmin etmez. Eşinin kendisini anlamadığını, fikirlerini kavrayamadığını düşünür ve sırf bu yüzden onunla tartışır. Evini terk eder. Sonradan eşine geri döner fakat içindeki anlam arayışının ateşi küllenmemiştir. Bir gün memleketteki sefaletten dem vurarak, böylesi bir ortamda mutlaka bir eylem sergilemesi gerektiğini eşine açıklar. Aksi takdirde toplumdaki geri kalmışlıktan kendisi de suçlu olacaktır. Refik’in bu çıkışlarından bıkan Perihan, eşyalarını valizlere doldurup evden çıkar, gider. Eşi tarafından terk edilen Refik ise babası Cevdet Bey’den kalan şirket hisselerini satar ve toplumu aydınlatmak için bir yayınevi kurar. Yayınevi işinde başarısız olur. Paris’e gider. Perihan ise Refik’in ardından bir avukatla hayatını birleştirir. Çocukları Ahmet’i ise Galatasaray’a yatılı olarak verirler.

Nesiller arasındaki bağların zayıflaması ve problemleri bir hâl alışı, baba - oğul ilişkisi düzleminde kendini belli eder:

Cevdet Bey ve Oğulları’nda Cevdet Bey ile oğlu Refik arasındaki ilişki kopuktur. Ticarete dayalı gelişen Türk burjuva sınıfının öncülerinden olan Cevdet Bey’in pek fazla üzerinde durmadığı kültürel, siyasi ve sosyal anlamda Batılılaşma ve modernleşme ülküsünü gerçekleştirme görevini Refik üstlenir. Cevdet Bey ile Refik arasında kopukluk oluşturan bu durum farklı bir biçimde Refik’le oğlu Ahmet arasındaki ilişkiye de yansır. Babasının kültürel bir devrim yaratma çabalarını eleştiren Ahmet, onun “*cahillikle karışık, ilgi çekici bir saflık*” içerisinde olduğunu söyler. (Demir, 2009: 148 – 149)

Romanda toplumsal değişmeyi veren karakterlerden biri Refik’in yakın arkadaşı Ömer’dir. Ömer, Avrupa yüzü görmüş ve Batı’nın perspektifiyle kendi memleketine bakan bir mühendistir. Ne var ki Batılıların kapitalist yaklaşımının kendisinde bir ideale dönüştüğünün farkında bile değildir. Yaşama pragmatist bakar. Çok para kazanmak, rahat etmek tek gayesi olmuştur. Gerçi Cevdet Bey’de de bu tarz fikirler mevcuttur; ancak Refik’in akranı, yani ikinci neslin içinde yer alan Ömer, en azından Cevdet Bey’de bulunan aile fikrini dahi taşımaz. Evlenme sözü verdiği Nazlı’yı öylece bırakır. Bu da arkadan gelen nesillerde görülen ahlaki deformasyona işaret eder.

İkinci nesilde kapitalist zihniyet belirgindir. Mesela Cevdet Bey’in büyük oğlu Osman’ın Hatay’ın anavatana katılması söz konusu olduğunda, konuyu sadece şahsi ticareti açısından düşünmesi buna örnektir. O, Hatay’ı vatana katılması hâlinde, yalnızca satış yapacağı yeni bir pazar olarak değerlendirir. Konunun diğer tarafları ile alakadar değildir. Oraya ne satabileceğini düşünür. (Pamuk, 1998: 309). Kız kardeşi Ayşe’nin bir erkekle görüşmesini bile hemen aile menfaatlerine bağlar. Ayşe’ye görüştüğü çocuğun babasının ne iş yaptığını sorar. Öğretmen olduğunu öğrenince, bunu beğenmez:

‘Öğretmenmiş! Bir öğretmen çocuğu...’Öfkeyle ayağa kalktı. ‘Seni kandırılmış işte! Apaçık ortada! İyi bir ailenin kızı olduğunu anlamış. Seni kandıracak, babamın mirasından sana kalanların üzerine yatacak, bütün ömrünce keyif çatacak... İyi çocuk dediğin bir kurnaz tilki... Niyetinin ne olduğunu anlamıyor musun? Bu kadarcık aklın yok mu senin?... İyi çocuk her şeyin üstüne yatacak! Sonra sana da gıy gıy keman çalar... Para nasıl kazanılıyor biliyor musun sen? (Pamuk, 1998 : 314)

Osman’ın hemen her konuya çıkarıcı biçimde yaklaşması okura itici gelir. O, sırf iş çevresini genişletmek için kulübe üye olmuştur. Sonradan Refik’in arkadaşı Muhittin’in verdiği bilgiye göre bunun bir Mason kulübü olduğu anlaşılır. (Pamuk, 1998: 319).

Romanda Avrupa gören kahramanların yaşantılarında meydana gelen bakış açısı farklılığı da ayrı bir toplumsal değişmeye işaret eder. İlk nesilden Nusret, Paris’ten dönünce kendi halkını,

milletinin değer ve inançlarını terk eder. Toplumunu, akraba çevresini hakir gören konuşmaları bunu kanıtlar. Hatta kardeşi Cevdet bile, ağabeyi için “Paris’e gitti, buranın hiçbir şeyini beğenmez oldu.” diye düşünür. (Pamuk, 1998: 34). Ömer ise Türkiye’yi de içinde tuttuğu Doğu kavramına tamamen olumsuz yaklaşır. İnsanları, Türkiye’deki genel ortamı beğenmez. Ülkesini karşı aidiyetini yitirmiş gibidir. Nişanlısı Nazlı’ya “Ben Türk’ benzemiyorum” itirafı mühimdir. O, Türklerin ses çıkarmayan, itiraz etmeyen ve olan biteni kabullenen yapıda olduğunu ancak kendisinin sessiz kalamadığını, bu yüzden buradaki insanlara kendini yakın bulmadığını açıklar. (Şahin, 2015: 119). Günlük eşyalarından ev konforuna kadar Batılı gibi yaşama arzusu içindedir. Kendisini Erzincan’da ziyarete gelen Refik’e tuvaletin yerini gösterirken, “Alaturka ama idare edersin artık” der. Alaturka tuvaletin aslında “uşaklar ve hizmetçiler” için olduğunu ama Erzincan’da şartların daha iyisine elvermediğini kaydeder. Refik’in ise mahcubiyet içinde babasının da alaturka tuvalet kullandığını açıklaması, Batılı yaşamın hayatın her düzeyine sızdığını, ülkedeki alışılmış yaşam biçiminin sanki utanç verici bir durummuş gibi algılandığını anlatır. (Pamuk, 1998: 260) Bir başka kahraman olan Ayşe ise eğitim için Avrupa’ya gönderilir ve dönüşünde eski hayatını tatsız bulur. Bir zamanlar etrafındakilere nasıl tahammül etmiş olduğunu düşünür. “Zaten ben eskiden niye öyleydim, o da başka bir şey ya... Hayat bakışım değişti belki de!.. Yok, yok, oraya gidince insanın her şeye bakışı değişiyor.” cümleleri durumu özetler. (Pamuk, 1998: 359). Kısacası Batı’nın, ülke insanını, fikir ve inanç yönleriyle kökten etkileyen bir coğrafya olduğu ortaya çıkar. Bu etkilenme, kahramanlarda genel itibarıyla olumsuz biçimde tezahür eder. Batı, *Cevdet Bey ve Oğulları* romanında toplumsal değişimi tetikleyen ve değişimin seyrini belirleyen bir dinamiktir.

Ahmet’in merkezinde olduğu üçüncü nesil yeni, daha konformist bir hayat tasavvuruna sahiptir. Refik ve Perihan’ın çocukları olan Melek ve Ahmet 1970’lerin Türkiye’sinde yaşar. Ahmet ile dedesi Cevdet Bey arasında neredeyse bir asırlık zaman farkı vardır ve aile zamana ayak uydurarak yaşantısına devam eder. Osman ile Nermin’in çocukları olan Cemil, Mine ile Lale ise Necdet ile evlenmiştir. Onların da çocukları vardır. Cevdet ve Kaya ailenin dördüncü neslidir.

Üçüncü kuşak artık apartmanda yaşar, Cevdet Bey’den kalan ticaret işi bir aile geleneği olarak sürdürülür. Osman yaşını almıştır ve işleri oğlu Cemil’e bırakmış gibidir. Cemil oğlu Cevdet’i Avrupa’da okutmak ister. Her ailenin ayrı bir gündemi vardır. Nigân Hanım iyice ihtiyarlamış ve bilincini kaybetmiş bir ihtiyar olarak eski evde yaşar. Otuzlu yaşlarındaki Ahmet, Nişantaşı’ndaki çekme bir katta tek başına kalır. Dördüncü nesle ulaşan büyük bir ailedirler fakat pek bir araya gelmezler. Ailevi bağlar ve dayanışma gittikçe zayıflamıştır. Birbirlerinin arkasından yaptıkları konuşmalar, kınamalar onlara olağan gelir.

Üçüncü nesil genel itibarıyla Ahmet’in açısından anlatılır. Ahmet yurt dışında güzel sanatlar eğitimi almış, Goya tablolarını taklit eden bir ressamdır. Verdiği resim ve Fransızca dersleriyle geçimini sağlar. Yalnız yaşamaktan hoşlanır. Sevdiği bir kız vardır. Dertlerini, sırlarını onunla, İlknur’la paylaşır. Sosyalisttir. Devrim yanlısıdır. Tıpkı dedesi Cevdet Bey’in ağabeyi olan Nusret gibi yöneten kesime gelecek ağır bir darbe ile işlerin düzeleceği kanaatini taşır. Son nesilde sosyal değişimin yeme içme tarzında ve verilen muhtelif hükümlerde odaklandığı gözlemlenir. Yemekler eskiden olduğu gibi birlikte yenmez. Nadiren toplu oturmalar ve yemek yemeler görülür. Bireysellik artmıştır. Ahmet’in yalnız başına yaşaması buna örnektir. Ayrıca olaylar ve kişiler hakkında genç kuşakların daha pervasız konuştukları dikkat çeker. Cevdet Bey’in, kayınpederi olan Şükrü Paşa karşısındaki yarı ihtiyatlı yarı tedirgin hâli artık genç nesilde emsaline pek rastlanmayan bir durumdur. Ahmet’in amcası Osman’ı, gelecek muhtemel bir darbeden haberdar ederken ona karşı çıkışır tarzda konuşması; yine Ahmet ve kız arkadaşı İlknur’un, Ahmet’in babası Refik hakkında konuşurken, onun bilgisiz ve toplumdan uzak olduğuna dair tek kalemde verdikleri hükümler örnek olarak sunulabilir.

2. Nesiller ve Politik Tutumlar

Romanda bir Jön Türk olarak geçen Nusret dışında ilk nesilde kararlı bir politik duruşa rastlanmaz. Nusret ise jakoben bir devrimcidir. Hanedanı alt etmek için yönetici sınıfın oluk oluk kanının akıtılmasını savunacak kadar marjinaldir. Kendi neslinden çoğu kimseyi hatta Prens Sebahattin’i dahi beğenmez. Ülkenin aydınlanmasının ancak kanlı bir ihtilal neticesinde olacağına kendisini inandırmıştır. Kardeşi Cevdet ile konuşurken hep bu fikirlerini açıklar. Cevdet ise onun görüşlerini sessizlikle geçiştirir. O, politik tartışmaların dışında kalmaya özen gösterir. Ticaretine zarar verme ihtimali olan her tür sosyal ve politik meseleye, çıkışa, polemiğe karşı temkinlidir. Dost meclislerinde bile siyasetten bahsetmez. Bir yerde ise bu konu hakkındaki görüşlerini açık yüreklilikle, “Ben bir tüccar olarak siyasetin bana ne gibi bir yararı olacağını anlamıyorum.” sözleriyle ifade eder. (Pamuk, 1998: 43). Eşi Nigân Hanım ise zaten bu konulara çok uzak birisidir.

Tutum farklılığının belirginleşmesi, ikinci nesille beraber ortaya çıkar. Büyük oğul Osman, doğrudan siyasetle ilgili değildir; ancak yaptığı işle ilgisi nispetinde gelişmeleri takip eder. İşinin standartını etkileyecek hususlara kulak kabartır. Mesela yeğeni Ahmet, büyük amcazadesi ve eski bir asker olan Ziya’dan işittiği “darbe olacak” duyumunu dile getirdiğinde, anlatılanları kafasında ölçüp biçer ve olası bir darbenin firmasına ne kadar zarar verebileceğini hesaplamaya çalışır. Onun askerî ve siyasi gelişmelerle alakası, menfaati nispetindedir.

İkinci kuşakta bu konulara en çok, küçük oğul Refik ilgi duyar. Bununla beraber Refik sathi merakların ve uçarı tavırların adamıdır. Kültürel alt yapısı ve şahsi tecrübesi siyaset için yetersizdir. Bazen toplumda gördüğü yanlışları değiştirmek için siyasetin doğru bir kanal ve yapıcı bir güç olacağını umsa da siyasetin ve bürokrasinin kendisi ile karşı karşıya geldiğinde, hayal kırıklığına uğrar. Çıktığı bir Anadolu seyahatinde gördüğü köylerin hâlinden mustarip olur ve köylerin kalkınması için kendince tasarılar kaleme alır. Devrinde aydın görülen, aynı zamanda Ankara İktisat Müdürü olan Süleyman Ayçelik’e fikirlerini açar. Süleyman Ayçelik ise ona Türkiye’nin bir “köylü cenneti” yapılamayacağını ve Refik’in inkılapları, bilhassa devletçilik ilkesini yanlış anladığını söyler. Siyaseti ve bürokrasiyi iyi bilen Süleyman Ayçelik, Refik’in iyi niyetli açıklamalarının pratikte değeri olmadığını, hele ilk etapta önemli olanın, köylüler değil; devletin ve kadrolarının güçlenmesi olduğunu açıklar. Aralarındaki anlaşmazlık su yüzüne çıktığında öfkelenerek Refik’i, “İdealizm iyi şeydir, ama bana kalırsa hayatta elle tutulur bir şey yapmak daha iyi bir şeydir... Evet, inkılap ağalara dokunamaz!” cümleleri ile susturur (Pamuk, 1998. 408). Refik ise sükûtunun ardına sakladığı fikirleri ile kalakalır:

Refik birden: ‘Evet, aptalın tekiyim ben!’ diye düşündü. Korktu. ‘Bütün bu tasarıları hayatıma bir yön vermek için yaptım. Hayatıma bir yön ve amaç vermek için köylülere acıdım. Sonra işte bütün bunların saçma ve boş olduğu ortaya çıktı.’ Bir suçlu, toplum dışı bir yaratık, bir sapık gibi hissederek oturuyor, öne bakıyordu. (Pamuk, 1998: 409)

Bu sahne, Refik’in anlık heveslere meylederek hayatına bir anlam katma çabası içinde olduğunu, tecrübesizliğini anlattığı gibi siyaset ve bürokrasi çarkının nasıl işlediğini de açıklar. Refik’in gerçekleri ile Süleyman Ayçelik’in ağzından dökülen politik gerçekler uyuşmaz. Refik ne kadar siyasete olumlu yaklaşmış olsa da Süleyman Ayçelik vesilesiyle içyüzü ortaya konan devir siyasetinin bambaşka bir perspektife sahip olduğu aşikârdır. Süleyman Ayçelik, eski bir Marksistken koyu bir devletçiye dönüşmüştür. Bunun sebebini de duygularını geride bırakıp gerçekleri görmesine bağlar. Devletin işleyişinde tavizsiz olunması gerektiğini anladığını vurgulayarak meseleyi, o günlerde yaşanmış Dersim olaylarına kadar getirir:

İsterseniz Dersim'i de anlatın. Onu da biliyorum... Bütün günahları biliyorum, bütün günahları benimsiyorum. Çünkü başka bir yol olmadığına inanıyorum! Siz de eğer bir şey yapmak istiyorsanız, eğer devlete bir yararınız olsun istiyorsanız, günahları benimseyecek kadar cesur olmalısınız. Doğrusu günah da diyemem onlara... Devlet için yapılan hiçbir şey günah sayılamaz. Ama siz, bu tuhaf, alışılmadık bakışınızla bu yapılanların bazısının günah olduğunu düşünüyorsunuz, sonra işte bu yanlış tasarıları yapıyorsunuz! İnkılap nedir düşünün. İnkılap halkın hayrına olanları, halka rağmen, fakat halk için, halka getirmek işidir. (Pamuk, 1998: 408 – 409)

Süleyman Ayçelik'in sözleri çarpıcıdır. Atatürk o tarihte hayatta değildir fakat o öleli, çok az olmuştur. İsmet Paşa, yönetimi devralmak üzeredir. Tek partili sistem söz konusudur ve hâlen inkılapların yerleşmesi için uğraşılmaktadır. Bu esnada devletin bürokratlarının nasıl katı bir tutum içinde olduğunu anlatan ve resmî erkin ne manaya geldiğini Refik'e öğreten Süleyman Ayçelik'in cümleleri, kahraman üzerinde soğuk duş etkisi meydana getirir. Refik, "Demek hiçbir şey benim iyi niyetime, istemime ve seçimime bağlı değil... Herşey şu devlet, inkılap, cumhuriyet dedikleri şeyle çevrili. Bana yol yok!" demekten kendini alıkoyamaz. (Pamuk, 1998: 412). Refik'in anladığına göre, memleket namına yapılacak her ne varsa, resmî politika eliyle yürütülür. Kendisi gibi iyi niyetli vatandaşlar sadece haddini bilmelidir. Yine de iflah olmaz bir romantik gibi davranan kahraman, memleket için ne yapılabileceğini düşünmeyi bırakmaz. Bir süre sonra, herkesin okuyabileceği kitaplar yayımlayacak olan bir kitabevi açmayı planlar. Kendisine iflas edebileceğini söyleyen arkadaşı Ömer'in uyarısına kulak asmaz. İyi eseri, halkın okuyacağını, böylece toplumun aydınlanacağını, kendisinin de millete hizmet etmiş olacağını düşünür fakat planını uygulamaya geçirse de iflastan kendini kurtaramaz ve çıkış için bu sefer başka bir ümide kapılarak Avrupa'ya gider. Refik'in daima akamete uğramış olan bu ve benzeri planlarında, okuru hüzne sevk eden şahsi macerasında, resmî politikanın görmezden gelinemeyecek rolü bulunur. O, zihnen donanımsızdır ve politikanın acemisi dahi olamayacak kadar toydur. Tüm bunlara rağmen yaşadığı hayal kırıklıklarında, politik ortamın, tek tipçi anlayışların ve onu, çözümün ortağı kılmaktan men eden resmî bürokrasinin soğuk yüzünün payı olduğunu inkâr etmek güçtür.

Romanda devletçi yaklaşımları öne çıkaran ve adeta resmî erkin sözcülüğünü üstlenme peşinde olan Ziya ve Muhtar Bey tipleri de ilgi çeker. Ziya, Cevdet Bey'in yeğenidir. Ağabeyi Nusret, oğlunu kardeşine emanet etmiş, Cevdet de onu yatılı mektebe vermiştir. Sonunda asker çıkan Ziya, baba ve anne şefkati tatmadığından, daha yatılı mekteplerden tanıdığı devleti, ailesi bilecek gibi yetişmiştir. Romanın 43. ara bölümü "Devlet" başlığını taşır. Resmî bir bayram töreni esnasında bir araya gelen siyasiler, askerler ve hatırı sayılır kişiler hararetle sohbet etmektedir. Bu esnada Ziya'nın Dersim isyanı ve devlet hakkında dile getirdikleri, onun fikirlerini, politik tutumunu açıklar. Ziya, devletin demir yumruğunun Dersim'i hizaya getirdiğini, inkılapların oraya da gireceğini kaydeder. O bir asker olarak orduyu çok önemser:

"Ordu her şeydir. Ordu inkılabı gözetir. Haksızlıklara, düzensizliklere karşı bekçidir. Hakkını almasını da bilir." (Pamuk, 1998: 392)

Ziya, orduyu vatanın ve milletin teminatı görür. Ona göre ordu, yeni bir rejim inşa edilirken daha en başta, kurucu ideolojinin dışına çıkılmaması için sigorta olarak tasarlanmış bir kurumdur. "Hakkını almasını da bilir" sözü ise çok anlamlıdır. Onun bu sözü sarf ettiği ortamda Refik de vardır. Ziya bu sözle hem ordunun aktif bir politik güç olduğunu meclistekilere hatırlatır hem de babasının vefatı sonrasında Cevdet Bey'in kendisine vermediği bir miras olduğunu ve bunu alacak kararlıkta bulunduğunu Refik'e ima eder. Muhtar Bey ise ikbal peşinde olan bir siyasetidir. Atatürk'ün ölümünden sonra kurulacak kabinede kendine mevki arar. İsmet Paşa'nın onu keşfetmesini bekler. Ziya askerî kanadın, Muhtar Bey ise resmî siyasetin neferi olmakla gururludur. Romanda oluşturulan bu gibi kahraman kadrolarıyla ikinci nesilden yaşça büyük olan

fakat ilk nesil de sayılamayacak bir ara kuşak, Cumhuriyet’in tüm değerlerini hatta “günahlarını” dahi benimsemiş bir kitle olarak temayüz eder. Mesela Muhtar Bey’in millî bayramlarda komşusunun kılık kıyafetine özen göstermemesine çileden çıkmışçasına gösterdiği tepki, aslında inkılapçılığına, devletçi bir siyasi olduğuna özenle yapılmış bir vurgudur. Yine “Muhtar Bey’in ‘Valiliği sırasında ölüm tehditleri, küfür ve iftiralarla dolu mektuplar al(ması)’ ve ‘Şapka ve Kıyafet Kanunu’nu uygulamak bahanesi ile kentteki bütün küçük dükkân sahiplerinin, din adamlarının canına oku(ması)’ devleti temsil eden gücün toplumla ilişkisinde yaşanan problemleri ifşa etmesi açısından da değerlidir.” (Arslangörür, 2019:135). Muhtar Bey, Cumhuriyet’in zihinlerde ve pratik hayatta kökleşmesi için güç kullanılması gerektiğini düşünenlerdendir. Romanda II. Abdülhamit yılları eleştirel şekilde anlatılır. O devrin despotizminden dem vurulur. Oysa yeni rejimi halka kabullendirmek için Muhtar Bey gibiler tarafından aynı despotizm bir yöntem olarak görülür. Romanda kurgulanmış olaylar tahlil edildiğinde, son iki asırda politik hayatın özünde değişen yoktur. “Ne yapıldıysa sopayla yapıldı!” diyen Muhtar Bey, Atatürk’ün son günlerini yaşadığına atfen, “İnkılabın tek kişilik kadrosu İstanbul’da belki ölüyor, ama bayrağı taşıyacak başkaları var” der ve kendisini jakoben bir rejim taraftarı olarak sunmakta beis görmez. Bayrağı taşıyanlardan söz eden Muhtar Bey’e mukabil, sohbet eşiğindeki Refet Bey ise “Bayrağı mı, bayrağın sopasını mı Muhtarcığım?” sözleri ile onun despotik inkılapçılığını iğneler. (Pamuk, 1998: 386)

Cevdet Bey ve Oğulları romanında, Cumhuriyet’in kuruluşunun ardından geçen ilk 15 seneye özel bir atıf vardır. Bu atıf ikinci kuşak vasıtasıyla yapılır. En çok Refik ve arkadaş çevresi, yeni rejimin getirdiği değerlerle oluşan sosyopolitik ortamı konu eder. Romandaki bu kadro için Cumhuriyet, yüzünü Batı’ya dönmüş bir aydınlanma projesidir. Zaman zaman bunun despotça uygulandığı fakat başka türlüünün de mümkün olmadığı, Süleyman Ayçelik gibi dönemin aydını kabul edilen ve rejimin resmî unvanlarını taşıyan kahramanlara söylenir. Bu tip baskılı söyleyışlerin sıklığı, çeşitli vesilelerle benzer mesajların tekrarı dikkat çekici düzeydedir. Bunlar esasında eleştiri niteliği de taşır. Yazarın, romanı kurgularken Dersim olaylarını, Hatay meselesini de işin içine kattığı, bu konular hakkında kahramanları konuştururken de itina ile sözü inkılapçılığa, yeni rejimin kritiğinin yapılmasına getirdiği fark edilir. Orhan Pamuk’un resmî ideolojiye, bilhassa adı geçen olaylara yaklaşımı basın beyanatlarından ve kitaplarından bilindiği takdirde, onun, okura telkin etmek istediklerini, kurguya iğreti düşmeyecek şekilde yedirmeye çalıştığı düşünülebilir.

Refik’in arkadaşı ve akranı olan Muhittin, ikinci nesil içinde sayılacak bir karakterdir. Romanda onun üzerinden 40’lı yıllardaki politik değişim aktarılır. Muhittin de Refik gibi hayatına bir anlam, bir gaye arar ve bunu, tanıştığı Türkçü aydın Mahir Altaylı sayesinde Türkçülük’te bulur. O dönemde siyasi yelpazenin fark edilir bir kanadı olan Türkçülük de bu vesileyle romanda kendine yer bulur. Muhittin’in dâhil olduğu Türkçü ortamlarda farklı Türkçülük anlayışlarının olduğu gözlemlenir. Mahir Altaylı, yine Türkçü görüşlere sahip Gıyasettin Kağan’dan bir tehdit olarak bahseder. Bir grup, milliyetçi ve muhafazakâr iken diğer anlayışta olanlar, inkılapçı bir Turancılığı esas alan milliyetçi çizgi sürer. Anlaşmazlığın nedeni budur. (Şener, 2016: 85).

Üçüncü nesilde politik tutum çerçevesinde konu edilen tek kişi, Refik’in oğlu Ahmet’tir. Ailenin aynı neslinden olan diğer kahramanlar ise genel olarak siyasete kayıtsızdır. Ahmet siyasi tarafı itibarıyla, dedesi Cevdet Bey’in ateşli bir Jön Türk olan ağabeyi Nusret’le, hayatına bir anlam arayarak ömrünü tüketmiş olan babası Refik arasında kalmış bir tiptir. Bir taraftan düzenin bozuk olduğunu ve askerlerce yapılacak bir darbenin işe yarayacağını düşünen fikirlere sahiptir; diğer taraftan merdümگیرiz bir sosyalist olarak evine kapanmış, kendini resme ve okumaya vermiş pasif bir vatansever portresi çıkartır. Sınırlı bir arkadaş çevresi vardır. Yalnızdır ama bu sayede hayatı derin ve zengin yaşadığını iddia eder. 12 Mart 1971 muhtırasına giden süreci gazetelerden takip eder. Tüccar bir aile sınıfından gelir fakat sosyalist olduğundan burjuvazi aleyhtardır. Artık açıktan dillendirilmeye başlanmış bir askeri darbenin burjuvaziye incek olması ihtimali, hatta

amcası Osman'ın bundan zarar görebileceği fikri, onu, içten içe keyiflendirir. Ahmet, yükseköğrenimini Avrupa'da tamamlamıştır. Okuduklarına ve kendi yaşam tecrübesine göre önceki kuşakların görüşlerini ilkel bulur. Buna babası da dâhildir. Yaşam kalitesi, tahsili, kültürel birikimi dolayısıyla kendini özel biri olarak görür. Politik çalkantıların had safhaya vardığı günlerde, yaşananlara bir aydın gibi yaklaşmak ister. Halkın, ülkenin bir açmazda olduğunun farkındadır. Tüm bu vasıflarına rağmen yaşanan açmazın ülkenin kendi iç dinamikleriyle çözüleceğine inanmaz ve olası bir askeri darbeden yana olduğunu açıkça belli eder. Ailenin bir asırlık macerasının, üç kuşaklık bir zihni birikimin, Ahmet'te, büyük amcası sayılabilecek Nusret'in "kanlı ihtilal" fikrinden öteye geçememesi, gayet düşündürücü bir tablo teşkil eder. Bu aslında, yazar tarafından çizilen, Türkiye'deki nesillerin de hazin bir panoramasıdır.

3. Nesillerin Gözünden Türkiye Panoraması

Genel olarak romandaki kadın kahramanlar, Türkiye hakkında fikir belirtmez. Ülkeye dair konuşanlar, sosyal veya politik alanda görüşlerini açıklayanlar çoğunlukla erkek kahramanlardır. Onların Türkiye hakkındaki görüşleri ise olumsuzdur.

Cumhuriyet ilan edilmeden evvel, Cevdet'in ağabeyinin ülke hakkında konuştuğu görülür. Nusret'in gözüyle ülke, kötü yönetilmektedir ve cehalet batağı içindedir. Kardeşi Cevdet, yaşadığı memleket hakkında zaten pek konuşmaz. Abdülhamit döneminde gerçekten söz hürriyetinin kısıtlandığını, devletin vaziyetinin ise iç açıcı olmadığını bilir ama tek kelime etmez. Bu konular konuşulduğunda ya karışmaz ya da zımnen kabul ettiğini bildiren bir suskunlukla geçiştirir.

Cumhuriyet rejimine geçildikten sonra, romandaki şahıs kadrosunun ülke ve rejim hakkında Meşrutiyet devrinden daha fazla yorum yapabildiği müşahade edilir. Konuşulanlar ise genellikle eleştiri ve şikâyet odaklıdır.

Romanın ikinci ana bölümünün, "Bir Genç Fatih İstanbul'da" başlığını taşıyan ilk ara bölümünde, ikinci nesilden Refik'in arkadaşı Ömer'in yurda dönüşü anlatılır. Yıl 1936'dır. Tren kompartımanında konuşan Ömer ve Sait Bey, Cumhuriyet'i ve Avrupa'yı, insanın içine sindirmesi gerektiğinden bahseder. Onlara göre Avrupa bir medeniyet ölçüsü olarak hedef alınmalıdır. Cumhuriyet büyük bir yeniliktir. Buna rağmen Sait Bey, tren ülke sınırları içine girmeden kadınların içkisini içmeleri gerektiği uyarısını yapar. Kültürel ve medeni ortam hâlen eski ölçülere göre şekillenir ve bu aslında pek de hoşnut oldukları bir durum değildir. (Pamuk, 1998: 91) Özellikle ikinci kuşak kahramanlarından Ömer, Avrupa dönüşünde gördüğü Türkiye'yi, Cumhuriyet ilan edilmiş ve pek çok husus değişmiş olmasına rağmen beğenmez. Hemen hemen eline geçirdiği her fırsatta eleştiri oklarını ülkeye, halka yöneltir. Gazete okurken dahi günlük hadiseleri eleştirisine malzeme yapmaya uğraşır:

Ömer az önce Muhittin'in karıştırdığı gazeteyi açtı: 'Şuna bakın!' diyerek okudu: 'Avukat Cenap Sorar'ın arabası dün Taksim Meydanı'nda bir tramvayla çarpıştı. Hasar büyük değildir. Nüfusça kayıp yoktur!' Başını gazeteden kaldırdı. 'İşte Türkiye bu!' dedi. 'Bir İngiliz gazetesinde bu haber...' Birden Muhittin: 'Sen de Türkiye'yi taşra olarak görenlerden mi oldun yoksa?' dedi. 'O haber son günlerde sık sık tramvay kazası olduğu için verilmiş.!' (Pamuk, 1998: 119)

Muhittin'in iyi niyetli ikazından anlaşılacağı üzere, Ömer neredeyse olayları zorlayarak yorum yapmaya çabalar. Refik, Ömer ve Muhittin çok eski zamanlardan beri arkadaşlıklar. Kendi aralarında fikirlerini rahatça dile getirirler. Bir gün böyle bir sohbet esnasında Ömer'in "...ben uyuz bir Türk olmak istemiyorum" deyivermesi, arkadaşlarını ürpertir. Muhittin şaşkınlıkla "Neler söylediğinin farkında mısın yahu?" diye sorar. Müşkül durumda kaldığını anlayan Ömer, işi hemen farklı bir zemine çekmeye uğraşır. "Muhittinciğim, biz dost değil miyiz senle?" diye sorar. Sözlerinin açıklanması talebindeki ısrar üzerine ise Türkiye'de hoşgörünün olmadığından dem

vurur. Ona göre ülkedeki dost meclislerinde bile bazı hususlar konuşulamamaktadır. (Pamuk, 1998:131)

Üç kişilik bu dar arkadaş grubundan Refik, hayatına bir anlam ararken, ülkeye dair düşünür. Bir günlük tutmaktadır ve oraya görüşlerini kaydederken bir Voltaire, bir Stendhal ya da Rousseau okurken oradaki aydınlık ruhu niye kendisinde, etrafında veya herhangi bir Türk yazarında bulamadığını sorar. Ülkede sanki “her şey, herkes uyuyormuş gibi”dir. (Pamuk, 1998: 239). Bazen Türkiye’yi eski Yunan medeniyeti ile kıyaslar. Orada akıl olduğunu fakat Türkiye’de aklın bulunmadığını düşünür (Pamuk, 1998: 454)

Ömer’in demiryolu inşaatında tanıştığı Alman mühendis Herr Rudolph görüşleriyle etrafındaki Ömer’i ve Refik’i etkiler. Rudolph, Cumhuriyet Türkiye’sinin, mazinin ağır ve olumsuz yüklerini sırtından atamadığı kanaatindedir. O, Türkiye’yi merkeze koyduğu Doğu fikrine göre Doğu’yu, “karanlığın ve köleliğin ülkesi” olarak tanımlar. Burada ruhlar tutsaktır (Pamuk 1998: 330). Çalıştığı yerde sohbet edilecek tek kişi gibi gördüğü Alman mühendisin görüşleri, kısa süre zarfında Ömer’in de görüşleri hâline dönüşür. Ömer tahsilini Avrupa’da yaptığından Batı’dan etkilenmiştir. Yurtta şahit olduğu olumsuzlukları geneller ve ülkenin her bakımdan Batı’nın gerisinde olduğunu düşünür. 1930’lu yıllarda Erzincan gibi merkezden uzak bir yerde Rudolph’la karşılaşması adeta şükredeceği bir fırsat olmuştur. Ömer’in zaten psikolojisinden dünya görüşüne dek bir Batılının dediklerini onaylamaya teşne bir yapısı vardır. O yüzden Rudolph’un tespit diye sunduğu ne varsa, onu kabullenen bir yaklaşım içindedir. Arkadaşı Refik’le konuşurken, Rudolph’un, Türkiye’nin “köleliğin ülkesi” olduğu yönündeki sözlerini, kendi görüşleriymişçesine tekrarlar:

Burada herkes köle. Burada herkes ikiyüzlü, yüzeysel, yalancı, kötü. Kötü, kötü, iyi hiçbir şey yok. İyi denebilecek şeyler, acınacak zavallı şeyler, masadakiler... Hepsi kişiliksiz, taklitçi, zavallı... geçen yıl Dersim’de neler yapıldığını da biliyorsun... O parti müfettişini de işittin... Sen Rousseau filan diyorsun. Ne ilgisi var onların burayla? Rousseau Türkiye’de yaşasaydı bir falakadan geçirir adam ederlerdi. (Pamuk, 1998: 332)

Ömer, sözlerinin devamında meseleyi inanca da getirir. Aklı, inancın önüne çıkarır. Denilenleri doğru bulmayan Refik, Ömer’e, “hiçbir şeye inanmadan nasıl yaşamaya devam ediyorsun, anlamıyorum?” diye sorar. Ömer’se, “Ne var bunda? Herkes öyle yaşıyor. Bir şeye inanmadan yaşayan bir ben miyim?” diyerek kendini savunur. (Pamuk, 1998: 333) Ömer’in ülkeyi bu şekilde tasvir ettiği bir başka yerde, gerilimli bir ortam oluşur. “Türkiye ya da Doğu, ahmakların ve pisliğin ülkesi” demesi, bardağı taşıır. Refik, Ömer’in dediklerine katılmadığını belirterek ortamı yumuşatmaya çalışsa da Muhittin eski dostuna, işi çirkinliğe vardığını haykırır. Hatta duygularına hakim olamayarak, “Zaten hep Hristiyan’a benzetirdim seni! Söylemişim: Frenkleştin sen!” diye çıkarır. (Pamuk, 1998: 496) Bu noktada, Orhan Pamuk’un romanlarındaki, içinde Türklerin de bulunduğu Doğulu insanlarda, neredeyse istisnasız bir kimlik arayışı olduğu dikkat çeker. Konu hakkında yapılmış bir araştırmada söylenenler mühimdir:

“Pamuk’un romanlarında Doğulu insanda daima bir kimlik arayışı vardır. Bu arayışta bazıları kendilerini bulur, bazıları ise bulamaz. Kendilerini bulanlar, Batı’yla kendilerini özdeşleştirdiklerinde kendilerini bulmuş kabul ederler. Gelenekte ve dindarlıkta ısrar edenler yahut sonradan geleneğe ve dine dönenlerse kendilerini bulamamış, körçesine ve cahilcesine eskiyi devam ettirenler olarak görülür. Kendisi olmak, kendisini aramak, kendisine bir Batılı kıyafet bakmak demektir. Bu arayış, Pamuk’un ilk romanından son romanına kadar hepsinde görülür.” (Şanlı, 2013: 73).

İkinci kuşağın ülkeyi olumlu görmediği açıktır. Son nesilden Ahmet’in de bu kanı üzerinde olduğu müşahade edilir. Romanda, onun dışında yer alan üçüncü nesil gençler açısından, ülkeye dair belirgin bir perspektif çizilmez. Sadece Ahmet fikirlerini açıklar. Ahmet, Türkiye için gerçeğin

değil, kötü bir taklidinin yaşandığı ülke benzetmesini yapar. Ne sosyal ortamını ne de Türkiye'deki politik gidişatı beğenir.

Sonuç kısmına geçmeden önce, Pamuk'un genel olarak nesilleri iyi gözlemlediği ve onların gözüyle Türkiye panoramasını, gerçeğin izdüşümü olacak şekilde vermeye uğraştığı belirtilmelidir. Bu, yazarın, gerçekleri bir sanat formuna dökerken tamamen tarafsız olduğu anlamına gelmez ama *Cevdet Bey ve Oğulları* romanının, hayatın sanata başarılı bir aktarımı olduğu gerçeği de gölgelenemez. Nitekim konuya dair derinlemesine yapılan akademik bir çalışmada, "Kitaptaki nesnel tavır dikkati çekerken; tarihi dönüm noktalarının çözümlenmesindeki yetkinlik ve insan ilişkilerinin hangi eksenlerde döndüğüne dair derin kavrayış gerçekten başarılıdır." hükmünün verilmesi, bu görüşü teyit eder. (Doğan, 2011: 104)

4. Sonuç

Cevdet Bey ve Oğulları romanı adeta alternatif bir tarih okuması şeklinde değerlendirilebilir. Türk toplumunun yaklaşık bir asırlık bir süreçte yaşadığı sosyopolitik değişim ve Türkiye panoraması ana hatları ile romanda sunulur. Romanda bilinç akışı tekniğinin kullanılması önemlidir. Kahramanların zihninden nakledilenler vasıtasıyla yazar görünürde nesnel bir anlatım atmosferi oluşturmaya çalışır. Bununla beraber Pamuk'un bazı hadiselerle karşı olan eleştirel yaklaşımı yine de belli olur. Abdülhamit'e bomba atılması, Atatürk'ün ölümü, 12 Mart Muhtırası gibi politik tarihte kırılma meydana getiren hadiselerin roman kurgusunda belirgin kılınması, yazarın özel bir tercihidir ve politik değişimin romandaki tezahürünü verir. Bu, Orhan Pamuk'un panoramik bakışıyla ilgili olduğu kadar, tarihî gerçeklerle kurduğu bağ vasıtasıyla toplumun genelinin merakını celbeden eserler kaleme alma arzusuyla da ilgilidir. O, resmî tarihin başka yüzleri olduğunu anlatma çabası içindedir. Dersim Olayları, Hatay Meselesi, Soyadı Kanunu'nun Kabulü, Adana'daki Türkmenlerin iskânı, Şapka Kanunu gibi tarihi olaylara yapılan atıflarda, kahramanların getirdiği yorumlar mühimdir. "Halka rağmen halk için" zihniyetinin yol açtığı sorunlar, kahramanların fikirlerinden sunulur. Devlet erkânı sayılabilecek vali, vekil, il müdürü gibi resmî sıfatlı kimselerin muhalif kesime karşı olan katı tutumu, yeni rejimin kökleşmesinde nasıl bir yol takip edildiğini anlatır. Yazar bu kısımlarda, resmî erkin acımasız bir tarafı olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Romanda, despotizmle anılan II. Abdülhamit dönemi sona ermiş, hatta bütün bir Osmanlı devri tamamen kapanmıştır. Cumhuriyet ilan edilmiş, yeni rejim çeşitli inkılaplarla halka benimsetilmeye çalışılmıştır. Ne var ki Cumhuriyetin bu erken döneminde yapılanlardan gayrimemnun bir kitle mevcuttur. Yeni kurulan rejimin bürokrasisi, baskıyla bu kitleyi hizaya sokmaya çalışır. Eski vali, sonradan vekil olan Muhtar Laçın'ın, asker Ziya Bey'in, Ankara İktisat Müdürü Süleyman Aydemir'in tavizsiz inkılapçılık anlayışı, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki resmî sosyopolitik tutumun romandaki yansımaları verir. Onların jakoben anlayışlarına göre, gerekirse halkın zor kullanılarak inkılapları benimsemesi sağlanacaktır. Romanda, yazarın bu görüşünü kanıtlamak için sunduğu örnekler dikkat çeker. Muhtar Bey'in şapka kanununun uygulanması için vali iken halka yaptıkları, Asker Ziya Bey'in orduyu inkılapların teminatı ve dikte edici gücü olarak gördüğünü söylemesi, Süleyman Aydemir'in ise Dersim olaylarında devletin hata ettiğini ancak yeni rejimin bu "günah"larını bile kabullendiğini açıklaması, buna verilecek başlıca çarpıcı örneklerdir.

Romanda Cumhuriyet'in ilk nesillerinin endişe ve beklentileri yer alır. Tüm bunlar devlet bürokrasisinin, elitlerin, burjuva sınıfının ve sıradan halkın gözleriyle ayrı ayrı sunulur. Her kesimin Türkiye tasavvuru farklıdır. Birbirini destekleyen ve birbiriyle çatışan sınıflar vardır. Romanın bütünü göz önüne alınırsa, kahramanların geneli açısından Cumhuriyet bir Batılılaşma ve aydınlanma projesidir. Bu Batılılaşma projesi Muhtar Laçın, Refet Bey, Süleyman Aydemir, Ziya Bey gibi bürokrat takımı ile Cevdet Bey ve neslinden gelen burjuva kanadının işbirliği sayesinde hayata geçirilmektedir. Romandaki burjuva kanadı, ikinci nesilden Refik ve arkadaşları vesilesiyle genişleyen bir daire teşkil eder. Burjuva sınıfının politik yaklaşımlarında menfaatleri

önde gelir. Mesela ilk nesilden Cevdet Bey’de, bireysel hakları önemsemeyen bir tüccar anlayışı vardır. Meşrutiyet devrinde, toplumun içinde bulunduğu hâli ne kadar dert ediyorsa, Cumhuriyet devrinde de kaygı derecesi aynıdır. Oğlu Osman da ondan farklı değildir. Üçüncü nesilde özgürlüklere ve yerleşemeyen demokratik kültüre karşı olan bu kayıtsız felsefeyi Osman’ın oğlu Cemil’de görürüz. Bu hususu, Pamuk’un, Cumhuriyet’le doğan Türk burjuvazisinin bir nevi teamüle dönüşmüş yaklaşımı olarak düşündüklerini, üç nesildir bir hat hâlinde gelen demokratik kültüre olan bigânelik şeklinde, roman kurgusuna dökmesi olarak anlamlandırmak mümkündür. Romanda ticaretle uğraşan kesimin çok ihtiyatlı olması ve siyasete menfaat açısından yaklaşması mühimdir. Cevdet, Osman ve Cemil şeklinde sıralanan ailevi burjuvazinin politikaya karşı temkini ve politik gelişmeleri lehine çevirme gayreti gözlerden kaçacak gibi değildir. Osman’ın, Hatay’ın anavatana katılmasını millî değil, şahsi çıkarlar çerçevesinden yorumlaması ve orayı yeni bir pazar olarak niteleyip, Hatay’a ne satacağını düşünmesi, buna verilecek en bariz örnektir.

Romanda nesillerin idealist ve çıkarıcı gruplar şeklinde kümelenmesi, gerçek hayatın bir başka izdüşümüdür. Hayatlarına bir mana katmaya uğraşan Refik, son nesilden Refik’in oğlu Ahmet idealist kanadı temsil eder. Yukarıda zikredilen Cevdet, Osman, Cemil ise kendilerini düşünür ve önemser. Böylece aile içinde çatışan iki grup olduğu gözlemlenir. İlk gruba Refik’in dostu Muhittin’i, Muhittin’i etkileyen Türkçü bir takım hedefleri olan kesimi ekleyerek idealist grubu genişletmek mümkündür. İkinci gruba ise yine Refik’in arkadaşı Ömer ve devlet bürokrasisini temsil eden ve isimleri makalede anılmış olan belli bir kadro dâhil edilebilir.

Romanda tespit edilen sosyopolitik değişim iki kademelidir. İlki Osmanlı toplumundan Türk toplumuna geçiş evresidir. Ağabey Nusret’in ölümü, romanda Osmanlı devresinin de bitişidir. Cevdet’in iş hayatını oturtup ailesini kurmasıyla başlayan dönem artık Cumhuriyet’e geçiştir. Bu devreyle birlikte bir dizi değişim baş gösterir. Geniş aile ve yerleşik ahlak anlayışı zarar görür. Batılılaşma özünde modernleşmedir. Modernleşmeyle beraber bireysel yaşamlar öne çıkar. Geniş aileler, çekirdek aileye dönüşür. Buna göre romandaki mimari ve yaşam biçimi de artık değişmiştir. Konak hayatından apartman dairelerine geçilir. Cevdet Bey, geniş ailesini konakta yaşatırken, son nesilden Ahmet’in bir apartmanın çekme katında tek başına yaşaması, kuşakların yalnızlaşmasını ve gittikçe artan bireyselleşmeyi sembolik biçimde anlatır. Nesiller değiştikçe eğlence kültürleri, kılık kıyafetleri, ev düzenleri de değişir. Mesela Refik tarafından sünnet törenleri yadırgatıcı hatta iğrenç bulunur, romanın sonuna doğru Noel ağaçlarının görülmesi, değişen eğlence anlayışını simgeler. Romandaki ikinci ve üçüncü neslin geçmişten, gelenekten bir nostalji olarak dahi bahsetmemesi maziden yaşanan büyük kopuşu verir. Kısacası, Türk toplumunun Cumhuriyet sonrasında hızlı modernleşme süreciyle yaşadıkları ve meydana gelen sosyal değişim, romanda kendisine geniş ölçüde yer bulur.

Değişimin ikinci kademesi, yeni rejimle gelen politik kültürün toplumu dönüştürmesiyle ilgilidir. Resmî ve millî bayramların toplum hayatına girmesi, Şapka Kanunu ile kıyafetin, Soyadı Kanunu ile hitapların ve günlük konuşma formlarının tanzimi, inkılapların duyurulması ve yaşatılması gayretiyle resmî formasyonun gündelik yaşamı ve geniş halk kitlelerini nasıl şekillendirdiği romanın işlediği meselelerdir. Mamafih yeniliklerin pratiğe dökülmesinde dikte edici bürokrasinin tavrı dikkat çeker. Buyurgan, dahası “sopa ile adam etme yoluna giden” rejimin ilk kuşak bürokrasisine, romanda eleştirel biçimde yaklaşılır. Yazar bunu bilhassa roman kahramanlarından Refik’in gözüyle verir. Romanda rejimin gücünü yansıtan bürokrasi, yanlış ellerde, Refik’in ve onun şahsında nesillerin ideallerini kurutur. Bu jakoben kesim, bazı uygulamalarıyla aşırı kaçtığını, hata yaptığını bilmesine rağmen fiillerini rasyonelleştirmeye uğraşır. Pamuk kurguladığı çeşitli sahnelerle, Cumhuriyet’in erken döneminde yanlış bulduğu yukarıdan inmece uygulamaları, okurlarının gözleri önüne serer. Tasvip edilmeyen Abdülhamit dönemi uygulamalarının, bir yöntem olarak Cumhuriyet’in kurucu bürokrasi tarafından benzer şekilde uygulanması, romanda eleştirel şekilde aktarılır.

Eserde dikkati çeken bir husus ise Avrupa gören tüm roman kahramanlarının, geriye döndükten sonra Türkiye'yi beğenmemesidir. Batı'yı görenlerin davranışları, hayata bakışları, perspektifleri kökten değişikliğe uğramıştır. Nusret jakoben bir idealist, Ömer kapitalist bir mühendis, Ayşe geçmişini beğenmeyen bir kadın hâline dönüşür. Bu da Batı'nın Türk toplumunu değiştirme gücüne sahip olduğuna bir delildir.

Cevdet Bey ve Oğulları tematik olarak ele alındığında, ana hatlarıyla Türkiye'nin bir asırlık serencamını verir. Romanı, ilk başta da belirtildiği üzere, alternatif bir tarih okuması şeklinde incelemek mümkündür. Bununla beraber yazarının perspektifini de açıklayan bir mahiyeti bulunur.

Orhan Pamuk, şöhretinin yaygınlaşması ve dünya çapında çok okunan bir yazar olmasıyla beraber 2006'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır. Romanları altmıştan fazla dile çevrilmiştir. Zamanla bir kültür - sanat fenomenine dönüşen Orhan Pamuk'un yazdıkları sadece iç kamuoyunu değil, dünya kamuoyunu ve edebiyatını ilgilendirir olmuştur. Onun romanlarının edebî bir metin olmanın ötesinde, Türkiye'nin dışarıya nasıl anlatıldığını açıklayan imaj yüklü bir tarafı vardır. Millî sınırları geçen bir sanat seslenişini dikkatle incelemek gerekir. *Cevdet Bey ve Oğulları*'nda anlatılan sosyopolitik değişimler ve çizilen Türkiye imajı, alternatif bir tarih okuması olmasının dışında, romancıyı ve hâlen süren romancılığını kavramak bakımından da önem arz eder.

Kaynakça

- Arslangörür, Ö. (2019). *Orhan Pamuk'un romanlarında sosyal meseleler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Çağdaş, H. (1990). Orhan Pamuk "Kara Kitap"ı anlatıyor. *Hürriyet Gösteri*, 113/ 27.
- Demir, F. (2009). Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi romanında baba-oğul ilişkisi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 145 – 155.
- Demir, F. (2011). Orhan Pamuk'un romancılık serüveninde yeni bir durak: Tematik romanlar. *Turkish Studies*, 6(1), 953-963.
- Doğan, Z. (2011). *Orhan Pamuk edebiyatında tarih ve kimlik söylemi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kılıç, E. (2006). *Orhan Pamuk'u anlamak*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (1998). *Cevdet Bey ve oğulları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pamuk, O. (1999). *Öteki renkler - Seçme yazılar ve bir hikâye*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şahin, B. (2015). *Orhan Pamuk romanlarında oryantalizm*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Şanlı, Y. (2013). *Orhan Pamuk'un romanlarında Doğu Batı algısı*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şener, A. (2016). *Orhan Pamuk'un Cevdet Bey ve Oğulları, Sessiz Ev ve Kar romanlarında 'politik söylem'*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Tekin, M. (1997). *Romancı yönüyle Orhan Pamuk ve Yeni Hayat*. İstanbul: Öz Eğitim Basım Yayın.